

POLITIHISTORISK SELSKAB ÅRSSKRIFT 2011

Politihistorisk Selskabs Årsskrift 2011

Copyright Politihistorisk Selskabs Årsskrift 2011

Redaktører: Frederik Strand (ansvarshavende), Caroline Sophia Tarrow

Layout: Hanne Simonsen

Tryk: Princo Holbæk - Hedehusene - Køge

Politiet og det civile beredskab, som en del af totalforsvaret under Den kolde krig

Af Poul Holt Pedersen og Jørgen Fried Pedersen

Indledning

Forsvaret af Danmark blev under Den kolde krig ikke kun anset som en militær opgave, men skulle ses i en større national sammenhæng – som et totalforsvar – hvori alle resurser blev udnyttet til at opretholde et velorganiseret og funktionsdueligt samfund til beskyttelse af civilbefolkningen og forsvaret af landet.

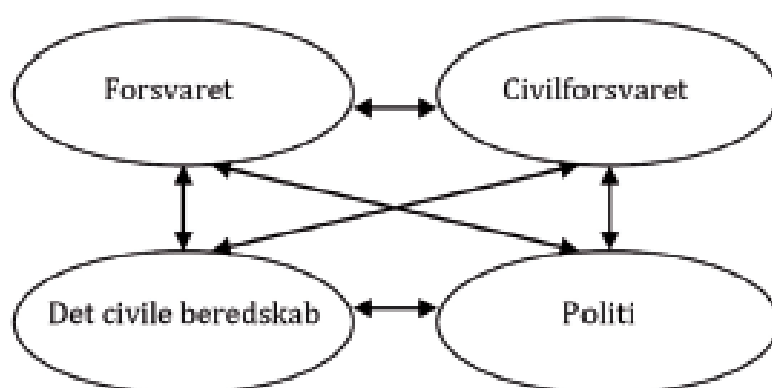
Totalforsvarssamarbejdet var kernen i planlægning og øvelsesvirksomhed. Totalforsvaret var imidlertid ikke en organisation i traditionel forstand, men mere nogle samarbejdsrelationer. Totalforsvaret er derfor f.eks. heller ikke nævnt specifikt i lovgivningen, men totalforsvaret er som begreb nævnt i en række lovbemærkninger¹.

Den væsentligste sondring inden for totalforsvaret var mellem den *militære* og den *civile* sektor.

Artiklen her vil omhandle den civile sektor.

Den civile sektor må suppleres med en overordnet inddeling mellem *civilforsvaret* (fra 1993 benævnt redningsberedskabet, men denne artikel vil bruge den oprindelige benævnelse da det var brugt gennem størstedelen af den periode, som denne artikel omhandler) og det *civile beredskab*, idet der sondredes mellem disse to områder.

Forsvaret, civilforsvaret, politiet og det civile beredskab udgjorde elementerne i totalforsvaret².



Artiklen omhandler politiets rolle og det civile beredskab fra starten på Den kolde krig og frem til beredskabslovens ændring i 2003, hvorefter det civile beredskab ændrede karakter blandt andet ved at man afskaffede civilregionerne og regionsamtændene³.

Politiets rolle i det civile beredskab hænger nært sammen med Civilforsvarsstyrelsen (i 1992 omdøbt til Beredskabsstyrelsen, men denne artikel vil bruge den oprindelige benævnelse da det var brugt gennem størstedelen af den periode, som denne artikel omhandler), der i samarbejde med relevante myndigheder forfattede totalforsvarets beredskabsplan. Civilforsvarsstyrelsen fik også det overordnede ansvar for at varetage koordinering af de civile myndigheders beredskabsplanlægning. Artiklen kan derfor ikke beskrive politiets rolle uden samtidig at beskrive Civilforsvarsstyrelsens rolle samt de to organisationers samarbejdsflader i totalforsvaret.

Behovet for et civilt beredskab⁴

Det politiske liv og centraladministrationen i ministerierne og styrelserne i Danmark fulgte bekymret den internationale udvikling i årene efter 2. Verdenskrig. To gennemgående spørgsmål lød: Ville Danmark blive udsat for sovjetisk pres, og hvor ville det danske kommunistiske parti stå i tilfælde af en krise?

Usikkerhedselementerne fik den danske regering til at tage sine forholdsregler. 1. marts 1948 bad forsvarsminister Rasmus Hansen forsvarlets chefer om at udarbejde et udkast til en forsvarsordning, der kunne aktivere forsvaret med 24 timers varsel. Kort efter modtog Udenrigsministeriet et telegram fra den danske gesandt i Prag. Ubekræftede rygter i Prag sagde, at Danmark stod foran en tilsvarende skæbne som Tjekkoslovakiet, hvor der havde fundet en kommunistisk magtovertagelse sted. Blandt andet derfor iværksatte regeringen et øget forsvarsberedskab⁵.

Da det gik op for regeringen, at der var tale om løse rygter om et forestående kup, skiftede forsvarsberedskabet mål, idet de fortsatte aktiviteter nu sigtede mod at signalere dansk forsvarsvilje over for udlandet og indtil over for det danske kommunistiske parti. Politiet forhøjede visse elementer af beredskabet, og orloven for dele af militæret blev inddraget.

Den hidtidige danske udenrigspolitik – at søge at holde Danmark uden for stormagternes konflikt – ansås ikke længere for værende en farbar vej. I de første måneder efter påskekrisen var der en overvejende enighed i folketinget om, at Danmark skulle søge en nordisk løsning på sikkerhedsproblemet. Det var et udtryk for, at politikerne ville undgå at vælge side mellem øst og vest. I efteråret 1948 tog den danske debat imidlertid en drejning – og med de nordiske forsvarsforhandlingers endegyldige forlis i februar 1949, måtte danske politikere forholde sig til to muligheder: Enten kunne Danmark forblive neutral og håbe på, at medlemskabet af FN ville skærme landet mod aggression, eller Danmark kunne søge om optagelse i det atlantiske samarbejde, der var ved at blive etableret. Et væsentligt argument var, at Danmark næppe ville overleve endnu et overfald. En moderne krig med atomvåben ville kunne tilintetgøre hele staten som idé – dvs. både fysikken, den nationale identitet og måden at organisere sig på.

Danmark lå under hele Den kolde krig som en af vestens yderste forposter over for den sovjetiske trussel. Bornholm lå lige nord for det kommunistiske Polen – og Lolland-Falster lige nord for Østtyskland. Resten af landet lå kun en kort sejlads væk – eller en kort køretur gennem Slesvig-Holsten fra Østtyskland. Danmarks geografiske beliggenhed gjorde endvidere landet vigtigt for NATO. Fra Danmark kunne man følge den i en krise eller krig så vigtige radiokommunikation – og bruge radar langt ind i Warszawa-pagtens lande. Endvidere kunne man i Lillebælt, Storebælt og Øresund følge al skibstrafik ind og ud af Østersøen, lige som stræderne kunne blokeres, så Warszawa-pagtens skibe kunne blive holdt inde i Østersøen.

Det omvendte var selvfølgelig også gældende: besad Warszawa-pagten Danmark, kunne man holde NATO ude af Østersøen, man ville have nem adgang til en besættelse af Norge, og man ville nemmere kunne kontrollere luftrummet over Centraleuropa.⁶ Danmark ville således næppe kunne holde sig ude af en ny verdenskrig.

Ethvert samfund er nødt til at forholde sig til sine trusler og sårbarheder for at bedømme sin sikkerhedssituation. Staten kan reducere sin usikkerhed ved enten at reducere sin sårbarhed eller ved at minimere trusler. National sikkerhedspolitik kan derfor enten fokusere indad og søge

at reducere sårbarheden af staten selv - eller fokusere udad og søge at reducere eksterne trusler. Er en nation både en svag stat og en svag magt, er sårbarheden næsten ubegrænset.⁷

Danmark erkendte derfor, at hvis landet lå ubeskyttet hen, ville det kunne friste Sovjetunionen til en besættelse. For at undgå at gentage en lignende situation som under 2. verdenskrig, meldte Danmark sig derfor ind i NATO og forpligtede sig samtidig til at opstille et troværdigt forsvar og følgelig en teknologi og logistik, der var krise- og krigsparat. Med NATO-medlemskabet blev Danmark med ét en del af en stærk magt, men var stadig relativt svag grundet den udsatte geografiske placering.

Med den politiske sammenholdskraft samt den mangeårige stabilitet, konsensus og kontinuitet var Danmark på den anden side en forholdsvis stærk stat. Våbentechnologien havde dog udviklet sig så meget, at det krævede beskyttelse af enorme dimensioner bare at minimere skaderne på de institutioner, der er så vigtige for, at en moderne stat kan videreføres under og efter en krig. Den danske regering havde derfor ikke andet valg end at nytænke sine beredskabsplaner for den civile videreførelse af landet, hvis atomkrigen kom, for at gøre Danmark til en endnu stærkere stat.

Begrebet beredskab

”Beredskab” er i Salomonsens leksikon fra 1894 beskrevet således: ”Tropper, der tjene til dækning for andre, ved at de have en øjeblikkelig større kampdygtighed, siges at være beredskab. Således for eksempel forpostafdelingerne og den del af en fæstnings besætning, der er beredt til med kort varsel at kunne gå i fægtning”.

Begrebet beredskab er i nyere tid brugt om viljen og evnen til, samt muligheden for som enkeltperson og samfund at kunne forebygge ulykkelige hændelser, planlægge indsats, samt afbøde følgerne af det værst tænkelige - og ikke mindst sikre en tilbagevenden til normale forhold.

Beredskabsstyrelsen definerer det derfor således: ”beredskab skal medvirke til at reducere samfundets sårbarhed over for ulykker og katastrofer, således at samfundets virksomhed kan videreføres under alle ulykkes- og katastrofesituationer”.

Politiets beredskabsfaglige opgaver er blevet ændret flere gange gennem historien.

Denne artikel er derfor historisk afgrænset og beskrevet fra enhedspolitiordningen, som ved retsplejelovens ændring trådte i kraft den 1. april 1938, over besættelsen, igennem koldkrigsperioden og frem til konsekvenserne af "murens fald", Beredskabsloven i 1992 og dens implementering. Artiklen slutter i 2003, hvor beredskabsloven blev ændret og civilregionerne samt regionsamtmandsfunktionen blev nedlagt.

Politiets rolle i beredskabet skal ses med baggrund i historien, samfundsudviklingen og de områder, som har medført beredskabsfaglige opgaver - og på hvilken måde politiet har organiseret og uddannet sig for at kunne løse disse opgaver.

Politiet har siden 1938 brugt forskellige betegnelser for beredskab og dermed den beredskabsfaglige uddannelse. Begrebet "massetjeneste" blev første gang brugt i 1941⁹. Herefter blev begrebet "udrykningstjeneste" i mange år forbundet med beredskab. Man sagde for eksempel, at man skulle på vedligeholdelseskursus i udrykningstjeneste. Dette blev langt op i tiden afløst af betegnelsen "beredskabstjeneste" og i de senere år har politiskolen brugt begrebet "beredskabsfaglig uddannelse".

Det civile beredskab i totalforsvaret

Danmark valgte en totalforsvarsmodel for at forhindre, at hele det komplicerede samfund brød sammen under krise eller krig. Totalforsvaret formaliserede et i forvejen solidt samarbejde de nævnte myndigheder imellem.

Totalforsvaret skulle endvidere sikre, at landets samlede ressourcer blev udnyttet bedst muligt. Skulle forsvaret for eksempel løse opgaverne alene, ville det kræve, at der blev anvendt meget store resurser til forsvaret og til en lang række støttefunktioner.

Gennem totalforsvarssamarbejdet betragtede Danmark landets ressourcer under ét og planlagde for, hvorledes disse resurser kunne anvendes mest hensigtsmæssigt i tilfælde af krise eller krig.¹⁰

Det civile beredskab var - som et af elementerne i totalforsvaret - lovgivningsmæssigt et selvstændigt beredskabsområde lige som forsvaret, politiet og civilforsvaret var selvstændige beredskabsområder.



Gurrehus, hvor der blev afholdt totalforsvarskurser, og hvor rigspolitichefen i en årrække havde sit udflytningskvarter

Det civile beredskab omfattede de offentlige myndigheders planlægningsansvar og -arbejde med henblik på løsning af opgaver under krise eller krig. Herved adskilte det civile beredskab sig væsentligt fra forsvaret, politiet og civilforsvaret, som var egentlige organisationer.



Civilforsvarets tekniske skole i Tinglev



Totalforsvarskursus blev afholdt på henholdsvis Gurrehus og Civilforsvarets højskole i Snekkersten. På billedet fra 1979 ses 3 deltagere fra politiet. Forrest nr. 2 fra venstre Birgitte Stampe, 2. række nr. 1 fra venstre Jørgen Fried, 3. række nr. 1 fra højre Ole Nørgård. Kilde: skolefoto.

Planlægningen af det civile beredskab – som vi har kendt det i nyere tid – startede i 1950'erne hvor statsminister H.C. Hansen som følge af udviklingen i Den kolde krig, der gik fra slemt til værre, rejste spørgsmålet om, hvorledes det danske samfund rent praktisk-administrativt var forberedt på en krig.

I december 1956 nedsatte han et særligt "Regeringsudvalg for civilt beredskab" med den opgave, at søge arbejdet inden for den civile beredskabsplanlægning fremmet og koordineret. Der var fokus på myndighedernes funktion under krigsforhold og hele samfundets muligheder for at overleve en krigssituation.¹¹

11/3 1959 fremlagde han "Lov om det civile beredskab" med disse ord: *"Vi må gøre os det klart, at når vi taler om et lands beredskab, må vi tænke ikke alene på den militære sektor, men også på den civile, og denne sidste vil omfatte ikke alene det, vi i daglig tale forstår ved civilforsvaret, men hele den administrative, økonomiske og psykologiske side af beredskabet..."*

*Det administrative beredskab omfatter den planlægning og de foranstaltninger, der er nødvendige for at sikre opretholdelsen af regeringens funktion og af civiladministrationens funktion i alle led, regeringens forhold til folketinget o.s.v., medens den økonomiske side af beredskabet omfatter alle led af samfundshusholdningen: levnedsmidler, brændsel, transport, produktion, arbejdskraft, kommunikationer o.s.v."*¹²

Lovgivningen fastlagde det civile beredskabs opgaver som værende at planlægge og træffe foranstaltninger med henblik på under krise eller krig at videreføre samfundets funktioner samt at yde støtte til landets samlede forsvar.

Loven om det civile beredskab af 1959 blev til i en tid, hvor man frygtede, at der var overhængende fare for et atomangreb. Samfundet var samtidig blevet væsentlig mere sårbart over for forstyrrelser og ødelæggelser som følge af en kontinuerlig øget specialisering og koncentration inden for en lang række områder af væsentlig betydning. Man havde endvidere oplevet Tysklands trusler om bombardement af København i 1940, hvis ikke landet overgav sig, og Sovjetunionens trussel om at bombe hovedstæderne London og Paris, hvis ikke England og Frankrig trak sig ud af Suez i 1956.¹³

Nationalt niveau¹⁴

Den danske regerings overvejelser i forbindelse med sikkerhedspolitiske kriser fandt siden slutningen af 50'erne sted i regeringens sikkerhedsudvalg med deltagelse af statsministeren - der var formand - forsvarsministeren, udenrigsministeren, justitsministeren og andre efter behov.

Til støtte for regeringens sikkerhedsudvalg var der nedsat et Embedsmandsudvalg for sikkerhedsspørgsmål med deltagelse af departementschefer fra ovennævnte ministerier og cheferne for henholdsvis politiets og forsvarrets efterretningstjeneste.

Endvidere var der nedsat en sikkerhedspolitisk kontaktgruppe med repræsentanter på kontorchef- og afdelingschefsniveau for de samme myndigheder samt fra Forsvarskommandoen og Civilforsvarsstyrelsen. Gruppen skulle rådgive og anbefale omkring beredskabsmæssige forhold inden for totalforsvaret.

Civilforsvarsstyrelsen koordinerede ligeledes udarbejdelsen af den civile del af totalforsvarets beredskabsplan sammen med berørte ministerier og styrelser og havde det overordnede ansvar for at varetage koordinering af de civile myndigheders planlægning for opretholdelse og videreførelse af samfundets funktioner i tilfælde af ulykker og katastrofer, herunder krigshandlinger. Blev en situation tilspidset kunne det blive nødvendigt at krisestyringsorganisationen mødtes med korte intervaller eller var samlet hele tiden.

Oprindeligt fandt disse møder sted i Statsministeriet på Christiansborg og senere i det nybyggede Udenrigsministerium på Asiatisk Plads¹⁵. Planlægningen af det civile beredskab fandt sted på alle statens niveauer: det centrale (ministerier og styrelser), regionalt og kommunalt.

Planlægningen af det civile beredskab var baseret på princippet om, at den myndighed, der varetager en funktion i fredstid, også skulle varetage den under krise eller krig. Hver myndighed var således ansvarlig for eget område (sektoransvaret) og skulle i fredstid planlægge for videreførelse af funktionerne under krise eller krig.

Man ønskede derved at sikre, at der til daglig blev taget beredskabsmæssige hensyn, således at flest mulige beredskabsforberedelser på denne måde blev gennemført på den for samfundet billigste måde - og således, at der blev skabt en beredskabskontinuitet fra dagligdagens funktioner til store ulykker og katastrofer, herunder krigshandlinger.

For det civile beredskab var det ikke på samme måde som inden for forsvaret og civilforsvaret muligt at planlægge et "optrappingsberedskab", da myndighederne normalt virkede allerede i fredstid. Det civile beredskab var derfor mere et "omstillingsberedskab". Af denne årsag var civile beredskabsforanstaltninger nærmere en checkliste, der var indpasset i en tænkt logisk sammenhæng med øvrige beredskabsforanstaltninger.¹⁶

I en situation, hvor København blev skønnet for usikkert et sted at op-

holde sig, ville totalforsvarets krisestyringsorganisation og regeringen flytte til et såkaldt "udflytningsanlæg" – også kaldet et REGAN for RE-Gerings ANlæg¹⁷. Idéen bag disse anlæg blev hentet fra Tyskland og Storbritannien, der som konsekvenserne af truslerne mod deres landes eksistens under 2. verdenskrig, havde etableret velfungerende beskyttede anlæg hvorfra landet kunne regeres.

Fandt der en udflytning sted, ville regeringens og centraladministrationens virksomhed fortsætte i stærk forenklet form blandt andet i kraft af det begrænsede antal medarbejdere, der fysisk kunne flytte med.

Det forventedes, at en del af den mere detaljerede krise- og krigstidsmæssige administration på centralt niveau i et vist omfang fortsat ville kunne udføres fra de sædvanlige kontorer i hovedstadsområdet, hvorfra embedsmændene og ministrene i udflytningsanlægget kunne få støtte i hvert fald indtil en krig var umiddelbart forestående eller var gået i gang.

Under en udflytning var de centrale myndigheders primære opgave derfor prioriteret til at være kernen i totalforsvaret – det vil sige forsvarsbestræbelser i diplomatisk, politisk og militær henseende – samt befolkningens beskyttelse.

Derfor ville de centrale myndigheder også først flytte ud, når al anden politik og administration måtte vige, fordi udsigten til krig var overhængende. Administrative opgaver, der ikke længere synes væsentlige, ville derfor blive suspenderet - og andre statslige opgaver blive delegeret til de lokale udøvende myndigheder.

Landsdelsniveau

På baggrund af efterretninger under Den kolde krig anså det for nærliggende, at Danmark i tilfælde af krig ville blive delt i to ved Storebælt. Under hensyn til denne risiko oprettedes en landsdelsledelse, der havde til formål under krise eller krig at sikre et ledelsesorgan på begge sider af Storebælt.

Inden for det civile beredskab var der ikke generelt tilvejebragt et særligt landsdelsniveau, hvilket var i overensstemmelse med princippet om, at det krigsmæssige beredskab med hensyn til organisation og ledelse skulle ligge i forlængelse af den fredsmæssige organisation og ledelse. Der var kun på nogle få ministerområder planlagt oprettet en egentlig landsdelsadministration som led i en udflytning af centraladministrationen¹⁸.

Hovedparten af opgaverne har derfor altid været varetaget på enten regions- eller landsniveau¹⁹.

Regionalt niveau²⁰

Frem til 2003 var landet inddelt i otte og senere syv regioner, hvis grænser var sammenfaldende for alle fire regionale totalforsvarsmyndigheders vedkommende - dvs. inklusiv militærregionen²¹, civilforsvarsregionen og politiregionen.

Regionerne omfattede følgende områder:

- Region I: Nordjyllands Amt
- Region II: Viborg, Ringkøbing og Århus Amter
- Region III: Ribe, Vejle og Sønderjyllands Amter
- Region IV: Fyns Amt
- Region V: Vestsjællands og Storstrøms Amter
- Region VI: Københavns og Frederiksberg Kommuner, Københavns, Frederiksborg og Roskilde Amter
- Region VII: Bornholms Amt



Regionerne må ikke forveksles med landets nuværende fem regioner med folkevalgte administrative enheder som blev oprettet i 2007 i forbindelse med de 13 amters nedlæggelse. De daværende regioner var en samarbejdsstruktur, idet det regionale niveau ikke var et myndighedsniveau i det samlede administrative system.

Regionsledelsen

Regionsordningen blev formelt etableret i 1960 til varetagelse af det civile beredskabs interesser i det nu formelt etablerede totalforsvarssamarbejde og til udførelse af nærmere beskrevne planlægningsopgaver²².

Civilregionen og dermed regionsledelsen skulle først etableres fuldt ud under krig. I en situation med international spænding ville civilregionen og dermed regionsledelsen gradvist kunne udbygges og aktiveres i den udstrækning, der var behov herfor.

Indenrigsministeren havde udpeget statsamtmanden²³ i henholdsvis Nordjyllands, Århus, Sønderjyllands, Fyns, Vestsjællands og Bornholms statsamter samt overpræsidenten i København som ledere af regionerne som regeringens stedlige repræsentant – kaldet regionsamtmænd.

Regionsamtmanden og de øvrige tre regionschefer fra forsvaret, civilforsvaret og politiet udgjorde den regionale totalforsvarsledelse, der benævntes regionsledelsen.

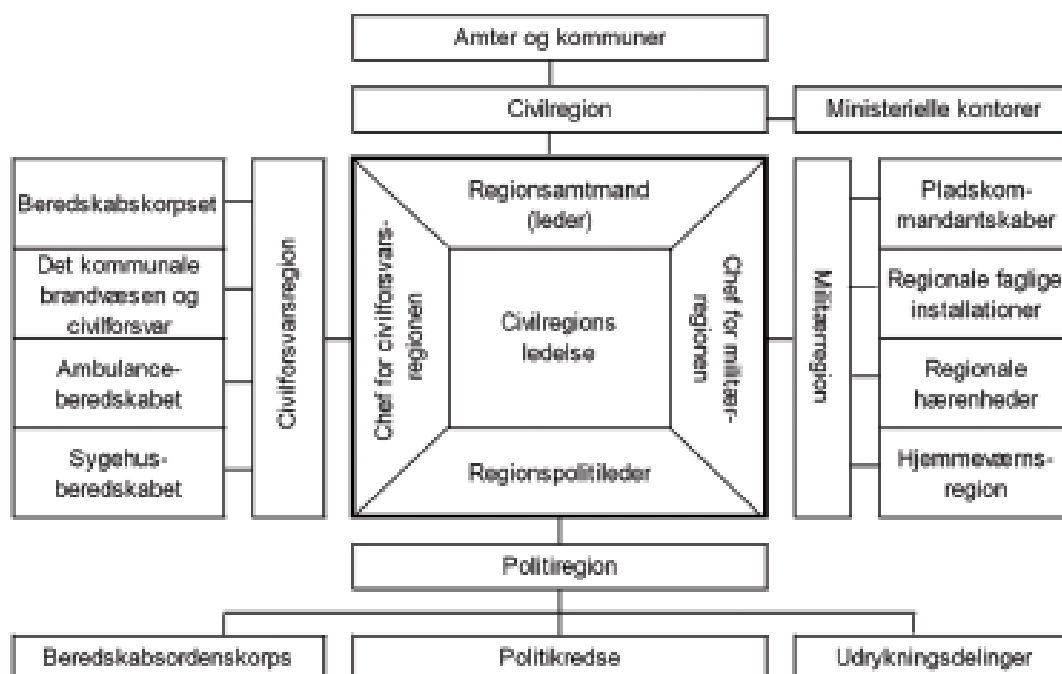
Regionsledelsens hovedopgaver under krise eller krig var, at:

- Prioritere og koordinere anvendelsen af regionens civile ressourcer, der angik totalforsvaret inden for regionen²⁴
- Samle og formidle informationer om situationen inden for det civile beredskab i regionen
- Orienter om forhold af fælles interesse og koordinere omkring iværksættelsen af myndighedernes planer mv.

Den enkelte regionschef havde inden for sit eget ansvarsområde kompetence til at træffe de beslutninger og iværksætte de foranstaltninger, de var blevet bemyndiget og som situationen nødvendiggjorde. Den militære regionschef havde endvidere visse beføjelser inden for områder, hvor foranstaltninger var øjeblikkeligt påkrævede af hensyn til igangværende eller umiddelbart forestående kamphandlinger.

I en afskæringssituation skulle regionsamtmanden som regeringens stedlige repræsentant træffe beslutning i tilfælde af uenighed i regionsledelsen. Regionsamtmanden kunne dog ikke træffe afgørelser af udenrigspolitisk og kamphandlende karakter.

Regionernes opbygning²⁵.



- I regionsledelsens kommandocentral (kaldet KC) ville regionsamtmandens ansvar for regionen således omfatte amter og kommuner og at varetage kontakt til relevante ministerielle kontorer.
- Chefen for militærregions ansvar ville omfatte de regionale hærenheder, militærdistrikterne, hjemmeværnet og militære installationer²⁶.
- Chefen for civilforsvarsregionens (fra 1993 benævnt beredskabsregionen²⁷) ansvar ville omfatte beredskabskorpset (fra 1993 benævnt det statslige regionale redningsberedskab), det kommunale brandvæsen og civilforsvar (fra 1993 benævnt det kommunale redningsberedskab), ambulance- og sygehusberedskabet.
- Regionspolitileders ansvar ville, som chef for politiregionen, omfatte politikredsene, udrykningsdelingerne og beredskabsordenskorpset, som regionspolitilederen havde dispositionsret over i tilfælde af større indsatser i regionen²⁸.

I lighed med centraladministrationen havde hver regionsledelse et beskyttet udflytningsanlæg, som ville blive taget i brug, når det ikke længere var muligt at fungere fra fredstidslokaliteten. I regionerne I-IV var civilregionen - og dermed regionsledelsen - og politiregionen placeret i samme udflytningsanlæg. Der var ligeledes faciliteter til forbindelsesofficerer fra forsvaret.

Disse udflytningsanlæg administreredes af regionsamtmanden. I regionerne V-VII var civilregionen – og dermed også regionsledelsen – planlagt placeret sammen med civilforsvarsregionen og politiregionen lige som der var faciliteter til forbindelsesofficerer fra forsvaret.

I det følgende vil regionerne blive beskrevet nærmere i og med, det var den organisation, der var etableret til under krise eller krig at skulle bistå regionsamtmanden i dennes overordnede ledelse af totalforsvaret.

Civilregionens hovedopgaver

Hovedopgaven for civilregionen bestod i fredstid i at koordinere planlægningen af det civile beredskab i regionen.

Civilregionen var en stabsorganisation, der i fredstid bestod af få medarbejdere, men som fuldt ud etableret under krise eller krig skulle bestå af regionsamtmanden, en mindre stab, herunder et kommunikationssekretariat samt en informationstjeneste.

Regionsamtmanden havde under krise eller krig til opgave at holde regeringen orienteret om situationen inden for det civile beredskab i regionen samt at formidle informationer fra regeringen ud.

Civilregionen bestod yderligere af et antal personer, der fortrinsvis var statslige og kommunale rådgivere inden for de væsentligste kommunale og amtskommunale forvaltningsområder samt eventuelt privatansatte sagkyndige inden for områder af væsentlig betydning for det civile beredskab (eksempelvis forsynings og transportområdet), der havde til opgave at rådgive regionsamtmanden.

Som et led i de enkelte ministeriers planlægning af det civile beredskab, jævnfør lov om det civile beredskab af 23. dec. 1959 § 6, skulle disse allerede i fredstid vurdere behovet for at tillægge decentrale forvaltningsorganer en ekstraordinær kompetence (beføjelser) under krise eller krig og fastlægge omfanget af en sådan delegation.

De organer og personer, der var udpeget af vedkommende minister, kunne således varetage forvaltningsopgaver på grundlag af direktiver eller bemyndigelser fra ministeren. Under krise eller krig ville de pågældende selvstændigt skulle varetage de ministerielle opgaver på regionalt niveau, hvis det blev nødvendigt.

De kommunale og amtskommunale rådgivere kunne derimod ikke tillægges selvstændige beføjelser under krise eller krig. De havde alene en rådgivningsfunktion inden for deres respektive områder²⁹.

Politiet i totalforsvaret³⁰

Politiets måde at organisere sig på i totalforsvaret har ændret sig flere gange. Det samme har politiets rolle i totalforsvaret.

Besættelsestiden

Totalforsvarssamarbejdet gav politiet mange beredskabsopgaver, blandt andet fordi politiet i 1938 overtog militærets rolle, som vogtere af den indre fred³¹.

Efter den tyske kapitulation den 5. maj 1945 stod Danmark med et udalt behov for en hurtig og effektiv reorganisering af politiet.

Med baggrund i den landsdækkende politimæssige beredskabs- og udrykningsstruktur, der blev opbygget under statspolitiets første periode fra 1938 til 1944, og modstandsbevægelsens regionale organisationsstruktur fra 1941, udsendte Justitsministeriet den 11. maj 1945 en midlertidig bekendtgørelse om ledelsen af de politimæssige foranstaltninger til opretholdelse af ro og orden mv.

Rigspolitichefen blev her overdraget det direkte, overordnede ansvar for ro og orden samt for anholdelser i forbindelse med besættelsens retslige efterspil.

Til støtte for Rigspolitichefen blev der i 1945 stillet ni stillinger som politikommandører til rådighed med henblik på at bistå rigspolitichefen ved efterforskning mv. af sager vedrørende besættelsen. Bekendtgørelsen herom opdelte samtidig landet i 6 geografiske områder, som blev underlagt hver sin politikommandør (tre områder fik to kommandører)³².

Politiregionerne

Den 11. maj 1951 udstedte Justitsministeriet et cirkulære, der kan betragtes som politiregionernes "dåbsattest". I cirkulæret hedder det: "De omhandlende udrykningsområder omlægges og benævnes fremover som regioner". De fastlagte regionsgrænser blev fælles med forsvaret, civilforsvaret og civilregionerne.

Fortsatte overvejelser omkring det civile beredskabs organisation og kommunalreformen i 1970 gav anledning til ændringer i planlægningsområderne idet regionsgrænserne for elementerne inden for totalforsvaret blev omlagt med virkning fra 1. april 1971. Med sammenlægningen af region V (Vestsjælland) og region VIII (Lolland - Falster, Møn og Sydsjælland) nåede man frem til en regionsordning med 7 regioner, som eksisterede frem til politireformen i 2007.

I fredstid bestod politiregionernes opgave i, som en del af totalforsvaret, at deltage i planlægning af indsats i tilfælde af krise eller krig samt medvirke ved afholdelse af totalforsvarsøvelser.

Politiregionen var herudover det formelle kontakttled mellem politiet og de øvrige myndigheder i relation til løsningen af fredstidsopgaver inden for den civile sektors beredskab.

I tilfælde af krise eller krig ville regionspolitilederen og dennes stab flytte ind i regionsledelsens kommandocentral som en del af de fire elementer i totalforsvaret.

I tilfælde af krise eller krig overtog rigspolitichefen³³ – igennem regionspolitilederne - ledelsen af politiets arbejde med opretholdelse af sikkerhed, fred og orden³⁴ fra de lokale politimestre.

Rigspolitichefen havde således i tilfælde af krise eller krig instruktionsbeføjelse over for regionspolitilederne, som igen havde instruktionsbeføjelse over for politimestrene.

Den primære del af politiregionsarbejdet bestod i bistandsvirksomhed – den såkaldte udrykningstjeneste.

I en række situationer ville den enkelte politikreds ikke råde over tilstrækkeligt personale og materiel til løsning af opgaverne. Det kunne f.eks. være større eftersøgnings- og bevogtningsopgaver, store arrangementer og/eller omfattende uroligheder.

Bistandsydelse blev koordineret inden for den enkelte region af regionspolitilederen og i øvrigt af Rigspolitichefen. Det fornødne personale og materiel blev stillet til rådighed gennem vedkommende regionspolitileder eller af forsvaret og civilforsvaret efter anmodning gennem Rigspolitichefen v/ udrykningstjenesten.

I politiregionerne gennemførte man vedligeholdelsesuddannelse i udryknings- og beredskabstjeneste efter centrale fastlagte retningslinjer, øvelsesskydninger og udarbejdelse af standardplaner for ulykkes- katastrofe- og terrorsituationer. I politiregionerne tog man sig også af regional efterretningsvirksomhed.

I forbindelse med politiregionernes afholdelse af vedligeholdelsesuddannelsen og opstilling af regionsdelingerne, lå der også et vigtigt arbejde i at finde og udpege egnede polititjenestemænd til deltagelse i de af rigspolitichefen og Civilforsvarsstyrelsen afholdte delingsførerkursus, indsatslederkursus og instruktørkursus.



Kursusejendommen Julebæk. Foto: Jørgen Fried Petersen



Delingsførerkursus på Julebæk. Foto: Jørgen Fried Petersen



Civilforsvarets tekniske skole i Tinglev, hvor indsatslederkurserne blev afholdt

Lands- og landsdelsniveau

Overordnet set bestod politiets opgaver på landsniveau i totalforsvaret i udarbejdelse af samarbejdsaftaler, planlægning med baggrund i de til enhver tid givne efterretninger, afprøvning af planerne ved stabsøvelser, tænkte hændelser, scenarier og totalforsvarsøvelser.

I tillæg til dannelsen af politiregionerne blev det i kundgørelse B nr. 1 besluttet, at rigspolitichefen også skulle forberede en landsdelsledelse i hver af landsdelene vest og øst for Storebælt.

Justitsministeren havde udpeget to politimestre, der kunne være til rådighed for rigspolitichefen i forbindelse med landsdelsledelsernes forberedelse og funktion.

For at træne de udpegede politimestre deltog de som observatører i rigspolitichefens udflytningskvarter under de landsdækkende totalforsvarsøvelser.³⁵

Rigspolitichefen fik i 1970 tildelt fire lokaler som udflytningskvarter i det sikrede afsnit under værelsesfløjen på Gurrehus³⁶ i Nordsjælland tæt på det østlige REGAN. Gurrehus skulle fungere som både lands- og (østre) landsdelsfunktion for politiet under en udflytning^{37 38}. Vestre landsdelsfunktion skulle varetages fra regeringens udflytningsanlæg, REGAN VEST, hvor der var disponeret lokaler til denne funktion.

Politiets rolle i en krise eller krig³⁹

Hændelserne vedrørende politiet under besættelsen 1940-45 gav i de følgende år anledning til en række tanker og drøftelser om, hvordan man i givet fald skulle undgå noget tilsvarende.

Politiet som nonkombattanter

Politiets overtagelse af opgaven "som vogtere af den indre fred" i 1938 fra militæret⁴⁰ fik store konsekvenser for politiet under besættelsen, idet man, uanset om man kunne lide det eller ej, måtte samarbejde med besættelsesmagten om opretholdelse af ro og orden, fordi det var en politisk beslutning.

Efter besættelsen ønskede man fra politipersonalets side udformet en forholdsordre lig den militære forholdsordre fra 1952⁴¹, som kunne gardere politiet dels mod kritik fra befolkningen, dels og navnlig mod at blive interneret på ringere vilkår end krigsfangervilkår ved en evt. besættelse.

Ved Geneve-konventionens Konvention IV af 1949 om beskyttelse af civile personer i krig, blev der ligeledes skabt en ret for civilbefolkningen til en vis beskyttelse.

Ved en evt. besættelse skulle det legitime styre således sørge for et vist mindstemål af forvaltningsorganer – herunder politi - så det blev gjort muligt for besættelsesmagten at opretholde ordnede tilstande.

Det blev derfor anset for uklogt at lade politiet forsvinde, for eksempel ved at lade det indrullere i de væbnede styrker. Hensynet til civilbefolkningen talte for at lade politiet fortsætte sit arbejde i en sådan situation.

I lov nr. 312 af 23/12 1959 om det civile beredskab § 1 fremgik det derfor også, at opretholdelse af ro og orden var af stor betydning for det samlede forsvar – og retsplejelovens § 108 havde pålagt politiet denne opgave.

Politiet som kombattanter

Politiet var nonkombattanter⁴², og derfor som civile at betragte. Men Danmark valgte alligevel at indføre to gråzoner, som udviskede grænsen mellem det kombattante og det nonkombattante – nemlig i forswarets forholdsordre samt med etablering af det særlige politihjemmeværn.

I "Kongelig anordning af 6. marts 1952 om forholdsordre for det militære forsvar ved angreb på landet og under krig" er det interessant, at der står nævnt, at "5. kolonnevirksomhed⁴³ skal bekæmpes. Politiet vil på dette område bistå de militære myndigheder". På den måde formaliseredes et nært samarbejde mellem det kombattante militær og det nonkombattante politi under en krig.

Det andet eksempel er, at regeringen i efteråret 1953 besluttede, at polititjenestemænd skulle forrette polititjeneste, indtil justitsministeren traf anden bestemmelse, og når/hvis det skete skulle de, der havde meldt sig ind i hjemmeværnet, gå over i dette for at gøre tjeneste i de for politifolk særligt oprettede "Hjemmeværnets B-enheder".

I starten af 1960'erne blev det endvidere pålagt politikredsene at oprette de såkaldte "Hjemmeværnets A-enheder" bestående af frivillige hjemmeværnsfolk med en politimæssig specialuddannelse. Ud over den almindelige hjemmeværnsuddannelse blev de bl.a. uddannet i anholdelsesopgaver, bevogtningsopgaver og trafikregulering. Enhederne blev ledet og uddannet af lokale politifolk med en speciel A-tilladelse fra rigspolitichefen til ved mobilisering at arbejde ved hjemmeværnet. Politikompagnierne var underlagt det hjemmeværnsdistrikt, hvori enheden var opstillet og blev ved beredskabsgraden "overgangsberedskab"⁴⁴ afgivet til politimestrene.

Den manglende forholdsordre for politiet samt bestemmelsen om A- og B-enhederne kan være kontroversiel idet problemet for den enkelte politimand var, om en fjende var så veloplyst, så han kunne forstå, at vedkommende – i modsætning til politimanden i hjemmeværnet – var som civil at betragte og dermed beskyttet af civilkonventionen.^{45 46.}

Politiets koordinerende rolle jævnfør civilforsvarsloven/beredskabsloven

I lov om civilforsvaret af 1. april 1949 § 17 gjorde man politimesteren til civilforsvarschef for det statslige lokale civilforsvar med opgaver som evakuering, varsling, tilsyn med bedriftsværn og frivilligordninger uden for civilforsvarsområderne (landkommunerne), udrømning i tilfælde af bombeskader, afspærring, bevogtning, meldetjeneste og andre opgaver efter indenrigsministeriets bestemmelse.

Ved en ajourføring af civilforsvarsloven i 1962 flyttede man tilsynsopgaverne med bedriftsværn og frivillighedsordninger uden for civilforsvarsområderne fra politimestrene til kommunerne og dermed de kommunale civilforsvarsledere. Man indskrænkede derved politiets civilforsvarsopgaver.

I beredskabsloven (som samlede det daværende kommunale brandvæsen og civilforsvar), lov nr. 1054 af 23. december 1992, kunne man læse, at "Det statslige lokale redningsberedskab hører under politimesteren", som jf. § 30 skulle varetage opgaverne evakuering, varsling af civilbefolkningen, afspærring og bevogtning i forbindelse med udførelse af redningsberedskabets opgaver og – som levn fra 2. verdenskrig – føre tilsyn med mørklægning samt andre beredskabsopgaver.

Uanset hvilken tidsperiode der var tale om var politiets opgaver således altid af en så vigtig karakter, at politiet altid var en integreret del af beredskabet og dermed bemandingen på alle niveauer – lands/ landsdels/ regionalt og helt ned i de største af de kommunale kommandocentraler.

De to tilsyneladende eneste fortolkninger om politiets koordinerende rolle er beskrevet i "Betænkning om katastrofeledelse" fra 1981 – også kaldet "Eefsenrapporten"⁴⁷ og "Asmussen rapporten", som dannede grundlag for beredskabsloven fra 1992, hvor der i § 17, stk. 1, står, at den samlede indsats ved større fredstidskatastrofer koordineres af politimesteren jf. retsplejelovens § 108⁴⁸.

Med henvisning til retsplejelovens § 108 og beredskabslovens § 17 blev politiets koordinerende funktion fortolket bredere end til større fredstidsskader, nemlig til beredskabsområder, hvor politiet naturligt havde påtaget sig den koordinerende rolle⁴⁹.

Den koordinerende ledelse på skadesstedet var derfor beskrevet i Civilforsvarsstyrelsens Indsatstaktiske Retningslinjer og gjaldt både i fred, krise og/ eller krig. Politimesteren havde således ligeledes under krise eller krig den koordinerende ledelse i forhold til hændelser, der indtraf uafhængigt af, om der var tale om en krigssituation eller ej, men i et snævert samarbejde mellem de involverede myndigheder på alle relevante niveauer.

Politiets ledelsesstruktur ved større hændelser

Politiets ansvar for den koordinerende ledelse indebar, at samtlige funktioner i og uden for indsatsområdet koordineredes på en sådan måde, at den samlede indsats foregik så effektivt som muligt. En formel ledelsesstruktur var forudsætningen for, at opgaverne kunne løses.

Politiets ledelsesstruktur var derfor opdelt i tre niveauer, med en ubrudt linje fra politimesteren over den daglige ledelse (stationsledelsen) til indsatslederen (den på politimesterens vegne taktiske leder på skadestedet).

Specielt ved større hændelser var det 3-delte ledelsesniveau relevant og nødvendigt, idet politimesteren havde det strategiske ansvar for de overordnede prioriteringer og beslutninger, herunder underretning af det politiske system.

De strategiske beslutninger blev omsat til operativ udførelse af politiets daglige ledelse (stationsledelsen eller den operative ledelse). Når anmeldelse om en større hændelse indgik, afsendte man fra politistationen en indsatsleder med politipersonale til skadestedet, hvor man straks påbegyndte en rekognoscering sammen med civilforsvarets indsatsleder for at få afgrænset skadeområdet med en indre afspærring. På politistationen oprettedes en kommandocentral (KSN), hvorfra man støttede indsatslederen ved at lægge en ydre afspærring, foretog trafikregulering, etablerede ambulanceveje, transport af eventuelle evakuerede til midlertidig opholdssted, rekvirerede den fornødne bistand / assistance, iværksatte efterforskning og foretog dokumentation.

Kommandostationen varetog normalt opgaverne uden for indsatsområdet, mens indsatslederen, som var politimesterens repræsentant i indsatsområdet, var ansvarlig for, at den samlede indsats på selve skadestedet koordineres i henhold til politimesterens overordnede prioriteringer og beslutninger.

Indsatslederen oprettede et kommandostade (kaldet KST), hvorfra den koordinerende indsats i indsatsområdet blev ledet i snævert samarbejde med civilforsvarets indsatsleder.

Politiets koordinerende ledelse var derfor summen af de beslutninger, der blev truffet på de 3 niveauer – strategisk, operationelt og taktisk.

I koldkrigsperioden op til Eefsenrapporten i 1981 var det meget forskelligt, hvor seriøst man i politikredsene tog den koordinerende funktion. Dette medførte i visse politikredse et ledelses- og koordinationsmæssigt tomrum, som flere lokale/kommunale civilforsvarschefer med god grund gik ind og udfyldte, specielt i hverdagens hændelser.

Det var også således, at hverken politijurister eller politiuddannede ledere i 50 – 60'erne var uddannet til at påtage sig denne funktion. Først da politiet fik en egentlig lederuddannelse på politiskolens "Politileder I" (PL-I), i den "Forberedende lederuddannelse", i delingsføreruddannelsen og ikke mindst civilforsvarets indsatslederuddannelse fra 1976 - som politiet blev en integreret del af - begyndte man i politikredsene at udarbejde egentlige katastrofe- og indsatsplaner.

Totalforsvarsovelserne

Som det fremgår af de forudgående kapitler kom 2. verdenskrig og efterkrigstiden til at fylde meget i dansk politi på grund af spændingsforholdet mellem øst og vest, magtbalancen og med den deraf følgende atomtrussel. Mange af beredskabsopgaverne og uddannelsen hertil blev fastlagt med baggrund heri.

Truslen udefra og samarbejdet i totalforsvaret - hvor samarbejdspartnerne havde en berettiget forventning om, at politiet var uddannet til at kunne løse de stillede opgaver - medførte at man brugte mange kræfter på at sikre sig, at man kunne løfte opgaverne og at politiet derved kunne fungere under og efter en eventuel krigssituation.

Man planlagde derfor i snævert samarbejde med Civilforsvarsstyrelsen en potentiel udflytning og iværksatte en uddannelse i at arbejde fra sådanne faciliteter, herunder de kommunale kommandocentraler, de regionale kommandocentraler, politiets egne udflytningsfaciliteter, landsdelsledelserne og regeringsanlæggene.

Alt dette krævede en omfattende organisation, en længerevarende stabsuddannelse, samt omfattende samarbejdsaftaler og øvelsesvirksomhed.

At være gearet til at løse sine opgaver inden for totalforsvaret

krævede nemlig øvelse. De beskyttede anlæg man under en krise eller krig ville flytte ind i var nemlig meget mere end nogle fysiske rammer. Fysikken, de nye rutiner, kommunikationsformerne, den fysiske afstand til samarbejdspartnerne mv. gjorde, at en udflytning krævede en helt anden organisering, processer og tankegang end normalt. Totalforsvarsøvelser havde derfor til formål at fremme det gensidige kendskab til hinanden og hinandens funktioner, at afdække områder hvor samarbejdet kunne forbedres samt afdække områder, hvor der måtte være modstridende interesser⁵⁰. Øvelserne var også af teknisk karakter, hvor man øvede de basale praktiske forhold såsom transport, kommunikation, bevogtning, indkvarteringsforhold, operative forhold, evakuering mv.



Foto fra en beredskabsøvelse i Greve kommunale kommandocentral i 1994. På billedet i forgrunden ses civilforsvarschef John Mortensen, Greve (til venstre), og politiinspektør Jørgen Fried Pedersen, Roskilde (til højre). Øvelsestemaerne i det kommunale regi var at træne det totale beredskab i kommunen med blandt andet civilforsvaret, politiet, Falck, lokalforsvaret og de kommunale forvaltninger. Billedet er taget af en stabsmedarbejder ved Greve civilforsvar.

Størstedelen af krisestyringsøvelserne under Den kolde krig og årene derefter var initieret af NATO. Når NATO meldte en øvelse ud koordinerede Civilforsvarsstyrelsen de civile myndigheders planlægning og deltagelse i disse øvelser – herunder også politiets deltagelse. Det samme gjaldt de nationale totalforsvarsøvelser, som Civilforsvarsstyrelsen igangsatte.

Øvelserne har været holdt jævnlige for at sikre, at totalforsvaret blev en naturlig del af planlægningsarbejdet - samt for at sikre, at samarbejdsrelationerne var kendt på alle niveauer. På denne måde var øvelserne ligeledes et evaluerings- og udviklingsværktøj.

Øvelserne var bygget op over et overordnet scenarie, hvori man trænede totalforsvarets generelle beredskabsforøgelse. For politiets vedkommende trænede man de beredskabsforanstaltninger, som blandt andet berørte politiets arbejde med opretholdelse af sikkerhed, fred og orden, bekæmpelse af 5. kolonnevirksomhed, evakuering, bevogtning og afspærring af områder, hvori civilforsvaret skulle arbejde. Øvelserne gik generelt på en afprøvning og justering af eksisterende planer, brugen af hjemmeværnets politikompagnier og civilforsvarets ordenskorps.

Evakueringsproblematikken var en af de helt store politiopgaver, idet der lå planer for en forebyggende evakuering fra de områder, som man efterretningsmæssigt forventede, at en fjende ville angribe.

Efter Den Kolde Krig - perspektivering

Trusselsbilledet har ændret sig siden Den kolde krig sluttede. Der er ikke længere udsigt til krig på dansk territorium, men til gengæld er trusler relateret til miljøforandringer og terror vokset.

Regeringen har på trods af det ændrede trusselsbillede ikke fundet behov for at ændre sin egen krisestyringsorganisation, der fortsat grundlæggende er bygget op som den var i begyndelsen af Den kolde krig⁵¹. Organisationen har derved bevist sit værd og sin langtidsholdbarhed som øverste myndighed inden for totalforsvaret.

Til gengæld har det ændrede trusselsbillede flyttet om på både rollerne og organiseringen på det decentrale niveau.

Som en konsekvens af ændringerne i beredskabsloven den 1. juli 2003, hvorefter de 7 civilregioner blev nedlagt, overtog politiet en række af de opgaver inden for det civile beredskab, som ellers lå i civilregionerne under ledelse af regionsamtmanden.

En stor del af ansvaret for det civile beredskabs andel af totalforsvaret – herunder også regionsamtmandens tidligere ledelsesansvar for totalforsvaret er nu entydigt lagt hos politiet, der ud over det strategiske ledelsesansvar også har fået det operative ansvar for de områder, hvor flere myndigheder er involveret i opgaveløsningen i tilfælde af større skade.

Tak til kontorchef Henrik G. Petersen fra Beredskabsstyrelsen samt professor Henrik Stevnsborg fra Københavns Universitet for kyndig kommentering af denne artikel.

Noter

- 1 www.brs.dk/fagomraade/tilsyn/csb/rapporter/Det_civile_beredskab_debatoplæg.pdf. Der har gennem mange år i lovgivningen været anvendt betegnelsen "det samlede forsvar" som synonym med totalforsvaret.
- 2 Beredskabsloven af 23. december 1992 afløste Civilforsvarsloven og Lov om det civile beredskab. Det er de samme elementer, der udgør totalforsvaret i dag, men civilforsvaret er nu omdøbt til redningsberedskabet.
- 3 Artiklen er baseret på offentligt tilgængelige kilder.
- 4 Kapitlet er primært baseret på Poul Holt Pedersen og Karsten Pedersen "Danmarks dybeste hemmelighed" Billesø & Baltzer 2011, www.regan-vest.dk og www.koldkrigsudredningen.dk
- 5 Begivenhederne kendes også som "påskekrisen"
- 6 Kjeld Hillingsø "Trusselsbilledet" Gyldendal 2004
- 7 Barry Buzan "People states and fear" Lynne Rienner Publishers 1991
- 8 www.beredskabsstyrelsen.dk/fagomraade/tilsyn/csb/beredplan.htm
- 9 Politiinspektør Arbøl i bogen om "Polititaktik for ordenspolitiets masse-tjeneste"
- 10 Jørgen Fried Pedersen "Politiets beredskabsfaglige historie og uddannelse" 2010
- 11 Poul Holt Pedersen og Karsten Pedersen "Danmarks dybeste hemmelighed" Billesø & Baltzer 2011

- 12 Efter endt udvalgs- og folketingsbehandling blev lovforslaget godkendt 18/12 1959 og endte som lov nr. 342 af 23. december 1959
- 13 Poul Holt Pedersen og Karsten Pedersen "Danmarks dybeste hemmelighed" Billesø & Baltzer 2011
- 14 Dette kapitel er primært baseret på Poul Holt Pedersen og Karsten Pedersen "Danmarks dybeste hemmelighed" Billesø & Baltzer 2011
- 15 I 2005 flyttede ansvaret for totalforsvarets krisestyringscenter til politiet – og derved fysisk til Rigspolitiet i København.
- 16 www.brs.dk/fagomraade/tilsyn/csb/rapporter/Det_civile_beredskab_debatoplæg.pdf
- 17 Danmark har siden starten af 50'erne haft flere forskellige udflytningsanlæg til regeringen. De to nyeste ligger i henholdsvis Nordjylland (REGAN VEST) og i Nordsjælland (REGAN ØST). Anlæggene kan rumme regeringen, kongehuset, forsvarschefen og de ledende embedsmænd fra landets centraladministration, hvis København skønnes at blive for usikkert et opholdssted – eller bliver ødelagt under en krig. For en gennemgang af regeringsanlæggene se Poul Holt Pedersen og Karsten Pedersen "Danmarks dybeste hemmelighed" Billesø & Baltzer 2011.
- 18 Civilforsvarsstyrelsen selv havde et udflytningsanlæg til deres østre landsdelskommando. Fra 1953 var det en bunker i Bernstorffparken og fra 1968 i Store Dyrehave ved Hillerød i Nordsjælland. Vestre landsdelskommando var samplaceret med Civilforsvarsregion II i et udflytningsanlæg på Fuglebakkevej 81 i Århus.
- 19 Beredskabsstyrelsen "Det civile beredskab - et debatoplæg" 2001
- 20 Dette kapitel er primært baseret på Beredskabsstyrelsen "Det civile beredskab - et debatoplæg" 2001
- 21 Som led i den politiske aftale om forsvarets ordning for 2000-2004 blev antallet af regioner inden for forsvaret reduceret fra syv militærregioner og syv hjemmevæbnsregioner til fem integrerede lokalforsvarsregioner. Inden for forsvaret blev region I og II slået sammen, og region III og IV slået sammen.
- 22 Det formelle grundlag for civilregionernes virksomhed var to statsministerielle skrivelser af 2. september 1960 og 17. august 1962, der fastlagde regionsinddelingen samt redegjorde for tilrettelæggelsen af det regionale totalforsvarssamarbejde og fastlagde regionsamtmandens kompetence.
- 23 Statsamtmandene var indtil 2007 leder af det regionale statsforvaltningsorgan i Danmark kaldet statsamt. Statsamtmanden var formand for det tilsynsråd, der førte tilsyn med, at kommunernes virksomhed er lovlig. Statsamtmanden var endvidere formand for amtets sociale nævn.
- 24 Bestemmelser herom er fastsat i regionsbekendtgørelsen nr. 1070 af 15. december 1994 om regioner mv. og den tilhørende vejledning.
- 25 Figur fra Jørgen Fried Pedersen "Politiets beredskabsfaglige historie og uddannelse" 2010

- 26 Under forhøjet beredskab kunne der i visse byer samt i særlige områder oprettes militære pladskommandantskaber, som havde til opgave at løse en række lokale opgaver. Pladskommandantskabet skulle etablere et snævert samarbejde med de civile myndigheder for at være orienteret om rådige ressourcer samt for at kunne medvirke, hvor der opstod behov for gensidig støtte mellem forsvaret og de civile myndigheder. Gennem samarbejdet ville man være bedre forberedt på at løse opgaverne samt til at yde effektiv modstand i tilfælde af angreb.
- 27 Ved lov nr. 293 af 30. april 2003 om ændring af beredskabsloven, der trådte i kraft den 1. juli 2003 bortfaldt grundlaget for regionernes virksomhed. I konsekvens heraf blev de syv civilregioner og regionsledelser nedlagt. Det regionale niveau fortsatte men nu som Beredskabsstyrelsens beredskabsregioner, forsvarets lokalforsvarsregioner/totalforsvarsregioner og politiets politiregioner.
- 28 Fra 1992 ligeledes det statslige lokale redningsberedskab
- 29 Loven om det civile beredskab fra 1959 fastsatte, at kommunerne skulle yde bistand ved planlægningen eller gennemførelsen af foranstaltninger vedrørende det civile beredskab.
- Loven og den administrative praksis, der udviklede sig efter lovens ikrafttræden, præciserede dog ikke, hvilke områder af den kommunale og amtskommunale forvaltning forpligtelsen vedrørte, eller hvilke opgaver kommunalbestyrelserne skulle varetage. Først ved lovændringen i 1985 blev kommuner og amtskommuner pålagt en generel pligt til at planlægge for deres civile beredskab. Det blev samtidig bestemt, at de berørte ministerier skulle fastsætte regler for denne planlægning.
- Beredskabsloven pålagde ikke amtskommunerne nye opgaver i forhold til den tidligere lov om det civile beredskab. Ifølge bemærkningerne til forslaget til beredskabsloven (1992) skulle den samlede plan omfatte amtskommunens opgaver inden for sundheds- og socialområdet, herunder sygehusberedskabet, beredskabet i den primære sundhedstjeneste og lægemiddelberedskabet. Planen skulle endvidere omfatte områder som vejvæsen, transport, vandforsyning (vandindvinding), miljø m.v.
- Ved beredskabslovens ikrafttræden blev der gennemført en integration af planlægningen af redningsberedskabet og det civile beredskab på det kommunale niveau, hvilket i øvrigt var et af lovens hovedformål.
- <http://www.brs.dk/dokumentarkiv/rapport/BeredskabsplanI%C3%A6gning%20og%20tv%C3%A6rg%C3%A5ende%20koordination.pdf>
- 30 Dette kapitel er primært baseret på Jørgen Fried Pedersen "Politiets beredskabsfaglige historie og uddannelse" 2010
- 31 Retsplejelovens bestemmelse § 108 pålagde politiet at opretholde sikkerhed, fred og orden. Denne opgave er i lov 2004-06-09 nr. 444 om politiets virksomhed § 1 beskrevet således: "Politiet skal virke for tryk-
hed, sikkerhed, fred og orden i samfundet"

- 32 Henrik Stevnsborg "Politi 1682-2007" Samfundslitteratur 2010
- 33 jf. kundgørelse B, nr. 1
- 34 Jævnfør retsplejeloven af 1938 paragraf 108
- 35 I samme skrivelse af 13. juli 1998 som nedlagde Gurrehus som politiets udflytningsanlæg på landsniveau tiltrådte Justitsministeren en indstilling fra rigspolitichefen om nedlæggelse af totalforsvarssamarbejdet på landsdelsniveau.
- 36 Lokalerne blev i løbet af 70'erne udbygget med de nødvendige installationer og stod klar i 1978.
- 37 Forsvarets Bygningstjeneste, som dengang forvaltede Gurrehus, ønskede i 1998 at afhænde bygningen, hvorfor Beredskabsstyrelsen (før 1993 benævnt Civilforsvarsstyrelsen), som ansvarlig for det civile beredskab, havde pligt til at anvise et andet udflytningskvarter, hvis politiet havde behov for det.
43. Med baggrund heri og den daværende totalforsvarssituation tiltrådte Justitsministeren ved skrivelse af 13. juli 1998 rigspolitichefens indstilling om at nedlægge Gurrehus.
- 38 Fra Gurrehus var der direkte forbindelse til Justitsministeriet, som under øvelserne var placeret i regeringens udflytningsanlæg, hvor de også ville opholde sig under en tilspidset national krise eller krig
- 39 Dette kapitel er primært baseret på Jørgen Fried Pedersen "Politiets beredskabsfaglige historie og uddannelse" 2010
- 40 Den 1. april 1938 trådte loven af 18. maj 1937 i kraft. Der var tale om enhedspolitiloven, hvorefter alt politi i Danmark blev Rigspoliti.
- 41 Forsvaret fik ved kongelig anordning af 6. marts 1952 en forholdsordre for det militære forsvar ved angreb på landet og under krig.
- 42 Politiet har dog stadig et indre magtmonopol (også kaldet voldsmonopol) idet politiet på statens vegne har juridisk ret til at udøve magtanvendelse mod indre fjender inden for nogle udstukne retningslinjer.
- 43 Begrebet 5' kolonne stammer fra den spanske borgerkrig 1936 - 1939, hvor general Franco belejrede Madrid med 4 kolonner og hans tilhængere inde i Madrid kaldte man hans 5' kolonne.
- 44 Der var fem niveauer: fredsberedskab, forstærket fredsberedskab, overgangsberedskab, forstærket overgangsberedskab og krigstilstand.
- 45 Jørgen Nielsen "Politiets problemer i tilfælde af krig" i Politiet nr. 5-6 af maj-juni 1967
- 46 Til bistand ved løsning af politiets opgaver inden for civilforsvaret var der ligeledes opstillet et særligt ordenskorps bestående af polititjenestemænd, værnepligtige udgået af det statslige civilforsvars mobiliseringsstyrke (fra 1993 kaldet statslige redningsberedskabs mobiliseringsstyrke), værnepligtige som på sessionen var fundet egnede men som har trukket frinummer og frivillige. Ordenskorpsen var opstillet i delinger og delingsførerne kunne enten være polititjenestemænd eller

civile personer med en delingsføreruddannelse. Politiets Beredskabs-Ordenskorps var enheder, som politiet kunne trække på ved større ulykker og katastrofer til at trafikregulere, afspærre og bevogte; men også eftersøgningsopgaver, mobil varsling, evakuering og meget andet. Ved ændring af beredskabsloven i 1992 blev Politiets Beredskabs-Ordenskorps - som dengang hed Politiets CF-Ordenskorps - kraftigt beskåret, og senere helt nedlagt. Enkelte politikredse valgte dog at bibeholde Politiets Beredskabs-Ordenskorps som en ekstra ressource. Det skete typisk i et samarbejde med de kommunale beredskabskommissioner, hvor de frivillige så rent administrativt var overgået til det kommunale beredskab.

- 47 Afgivet i april 1981 af den af justitsministeriet nedsatte arbejdsgruppe vedrørende katastrofeledelse med daværende politidirektør Poul Eefsen som formand
- 48 Retsplejelovens § 108 blev i 2004 afløst af politiloven, men det fik ikke indflydelse på bestemmelserne i beredskabslovens § 17
- 49 For eksempel: Varslingsområdet, alarmcentralerne, SAR (Search and Rescue), Nordred (Nordisk redningskoncept), Atomberedskabet og Sevesodirektivet.
- 50 Se bl.a. <http://beredskabsstyrelsen.eu/faqomraade/tilsyn/csb/hob/Oe-velser.htm>
- 51 www.brs.dk